

**XX ASR 50-YILLARDA XALQ TA'LIM TIZIMIDA XOTIN-QIZLARNING
ULUSHI (SAMARQAND HUDUDI MISOLIDA)**

DOI: 10.5281/zenodo.11124392

Mardiyeva Go'zal Karimovna

Samarqand davlat tibbiyot universiteti assistenti, SamDU tadqiqotchisi.

Email: mardiyeva89@mail.ru

Annotatsiya. Ushbu maqolada XX asrning 50-yillarda O'zbekiston xalq ta'lim tizimini holati, ushbu sohada amalga oshirilgan ishlarni Samarqand viloyati hududi misolida ko'rib chiqilgan. Ushbu davrda Samarqand hududi xotin-qizlarning xalq ta'limi sohasiga qamrab olinishida ba'zi bir muammolar vujudga kelganligi, hukumatning maktablarni moddiy ahvoliga dastlabki davrda e'tibori sustligi muammolarni vujudga keltirgan. O'zbekiston hududi bo'yicha mahalliy qizlarning maktablardan ketib qolishi holati, ayniqsa Samarqand, Andijon, Farg'ona viloyatlarida g'oyatda avj olgan. Samarqand viloyatdagi bir qator tumanlarda ham qizlarini maktabga borishga ruxsat berilmaslik, bundan tashqari, voyaga yetmagan qizlarni erta turmushga berish holatlari tez-tez uchrab turgan Maqolada shunday holatlar va xotin-qizlarni ta'limga jalb qilish, hamda xotin-qizlarni ta'lim sohasiga ulushini oshirishdagi muammolar tahlil qilingan.

Kalitso'zlar: Samarqand, ta'lim, xalq ta'limi, xotin-qiz kadrlar, qisqa kurslar, o'rta maktab, sakkiz yillik maktab.

Абстракт. В данной статье состояние системы народного образования Узбекистана в 50-е годы 20 века, работа, проводимая в этой области, рассматривается на примере Самаркандской области. В этот период возникли некоторые проблемы с включением женщин в сферу народного образования Самаркандской области, а также отсутствие внимания правительства к финансовому состоянию школ в начальный период. Ситуация с отсевом местных девочек из школ на территории Узбекистана, особенно в Самаркандской, Андижанской и Ферганской областях, чрезвычайно высока. В ряде районов

Самаркандской области девочкам не разрешают ходить в школу, кроме того, нередки случаи раннего замужества несовершеннолетних девочек. Проанализированы проблемы.

Ключевые слова: Самарканд, образование, народное образование, женские кадры, краткосрочные курсы, общеобразовательная школа, восьмилетняя школа.

Abstract. In this article, the state of the public education system of Uzbekistan in the 50s of the 20th century, the work carried out in this field is considered on the example of the region of Samarkand. During this period, some problems arose in the inclusion of women in the field of public education in the Samarkand region, and the government's lack of attention to the financial condition of schools in the initial period caused problems. The situation of local girls dropping out of schools on the territory of Uzbekistan, especially in the regions of Samarkand, Andijan, and Fergana, is extremely high. In a number of districts of Samarkand region, girls are not allowed to go to school, and in addition, cases of early marriage of underage girls are common. problems are analyzed.

Key words: Samarkand, education, public education, female personnel, short courses, secondary school, eight-year school.

Mavzuning dolzarbligi. Shuni aytish joizki, ikkinchi jahon urushidan keying yillarda O‘zbekiston hududida ham boshqa sovet mamlakatlari singari tiklanishlari olib borildi. Ijtimoiy hayotning muhim tarmog‘i bo‘lgan maorif sohasi davlatning katta e‘tibori qaratilgan yo‘nalishi sifatida rivojlana boshladi. Zero, urush yillarida maktablar tarmog‘i qisqargan, o‘quvchilar kontingenti kamaygan, o‘quv jarayonlari normal tashkil etilmagan, ko‘plab bolalar turli sinflarda maktablarni tashlab ketgan edi. Bundan tashqari maktablardagi o‘quv jihozlari yaroqsiz bo‘lib, ta‘minot darajasi yo‘q holatga kelib qolgandi. O‘qituvchilarning bir qismi urush yillarida qisqa muddatli turli kurslarda bilim olib, uzoq qishloq maktablariga yuborilgan, ularning nama‘lumot darajasi, nametodik tayyorgarligi talabga javob bermasdi.

Asosiyqism.Urushdan keying yillarda O‘zbekiston ta’lim tizimida ko‘tarilgan eng katta muammo bu-xotin-qizlar ta’limi masalasi bo‘ldi. Urushdan keying yillardagi qiyinchiliklar tufayli ko‘plab oilalarda qizlarni ro‘zg‘or yumushlariga jalb etib, maktablarni tashlab ketish, qizlarni ta’lim muassasasiga yubormaslik holatlari ko‘paydi. Albatta bu vaziyat ta’lim tizimidagi eng murakkab muammolardan biri edi. 1951-yilda O‘zbekiston maktablarida 549,5 ming o‘quvchi qizlarning 371,4 minggi o‘zbek va mahalliy millat vakillarini tashkil etgan. Bu 1946-yilga nisbatan 80,4 mingga ko‘paygan[4].

Shu o‘rindaxotin-qizlarning xalq ta’lim sohasiga jalb etish masalasini Samarqand viloyati misolida ko‘rib chiqadigan bo‘lsak, arxiv ma’lumotlariga ko‘ra, 1951-1952 o‘quv yilida Samarqand viloyati 111726 nafar o‘g‘il bolalar, 83889 nafar qizbolalar ta’lim olgan. Ko‘rinib turganidek viloyatda ham o‘zbek qizlarining ta’lim olishi muhim masalalardan bo‘lib qolaverdi. Chunki viloyat maktablarida tahsil olayotgan 59028 nafar qizlar asosiy o‘quvchilarning 40,6% ni tashkil etgan.

O‘zbekiston hududi bo‘yicha mahalliy qizlarning maktablardan ketib qolishi holati, ayniqsa Samarqand, Andijon, Farg‘ona viloyatlarida g‘oyatda avj olgan[6]. 1951-yilda 2335 o‘zbek qizlarni erta turmushga berish holati qayd etilgan[7].

Bunday kamchilikla re‘tiborga olinib, O‘zbekistonda xotin-qizlar ta’limiga alohida e‘tibor kuchaytirildi va bu sohani rivojlantirish bo‘yicha maxsus chora-tadbirlar ishlab chiqildi [8]. Eng avvalo, maktablardan ketib qolgan, pedagogic o‘quv kurslarini bitirmagan qizlar sonini aniqlash, ularni qaytarish masalalari ko‘rib chiqildi.

1951-yil fevraldan boshlab O‘zbekistondagi barcha mahallalar va yashash joylarida faollar maktab o‘qituvchilari yordamida savodsiz va ma’lumoti yetarli bo‘lmagan ayollarni aniqlash va ularni o‘qitish uchun guruhlar tayyorlashishlari boshlandi[9]. Samarqand viloyatida ham o‘zbek qizlarining ta’lim holati yaxshi emasdi.1951-yilgi Samarqand xalq ta’lim boshqarmasining kasaba uyushmasining hisobotiga ko‘ra, viloyatdagi maktablarda qizlarning ayniqsa, o‘zbek qizlarining maktabdagi holatini saqlab turish juda qiyin bo‘lgan va bunga qarshi samarali choralar ko‘rilmagan. O‘zbek qizlarining maktabdagi kontingenti yuqori sinfga o‘tgan sari

tushib ketavergan. Masalan, shu yili 1-9 sinflarda o'g'il bolalar va qiz bolalar o'rtasidagi nisbati 47%ni, 1-7 sinflarda 31,7%ni, 8 va 10 sinflarda 21,3% ni tashkil etgan.[10] Yana bir misol e'tibo r qaratsak 1957-1958 o'quv yilida Payariq tumanida 852 nafar 10-sinf bitiruvchilaridan 129 nafari o'zbek qizlari tashkil etgan.[11]

1953-1955 yillar mobaynida O'zbekistonda xotin-qizlar o'rtasida olib borilayotgan ishlarda jiddiy kamchiliklar yuzasidan davlat darajasidagi, jumladan ta'lim sohasidagi ijro qo'mitalarining bir necha qonunlari qabul qilindi. Respublikada xotin-qizlar ta'limini rivojlantirish bo'yicha maxsus chora-tadbirlar ishlab chiqildi.[8]

Ko'rilgan bir qancha tadbirlar natijasida Samarqand viloyatida ham xalq ta'lim sohasida xotin-qiz o'qituvchilarning sonini yildan-yilga ortib borgan. Xususan, 1959-yilda viloyatda 3660 nafar o'qituvchi bo'lib, shundan 1376 nafari mahalliy xotin-qiz o'qituvchilar bo'lgan bo'lsa, 1962-yilgi o'quv yiliga kelib 3854 nafar o'qituvchidan 1781 nafari mahalliy xotin-qiz o'qituvchilarni tashkil qilgan.[12]

1951-yil 20-yanvarda Respublika xalq ta'limi vazirligi o'zbek va boshqa mahalliy millat ayollari orasida malakali pedagog kadrlarni tayyorlashni qoniqarsiz, deb baholadi. Xotin-qiz o'qituvchilar uchun tizimda yetarli shart-sharoitlar yaratilmaganligi sababli, ularni pedagogic faoliyatlarini to'xtatayotganligi qayd etildi.[13] Bu masalaga davlat etibori kuchaytirildi. Chunki bu yillarda Xalq ta'limi vazirligida faoliyat yuritayotgan o'zbek xotin qizlarining soni g'oyatda kamchilikni tashkil etar edi. Xususan, 1961-1962 o'quv yilida Samarqand viloyati xalq ta'limining xotin-qizlarning ta'limga jalb etish masalasidagi hisobotiga ko'ra viloyatdagi 13552 nafar pedagoglarning 34 %ni ya'ni 4573 nafarini xotin-qizlar tashkil etgan bo'lsa, shundan 2082 nafari mahalliy millat xotin-qizlaridan iborat bo'lgan. Bundan ko'rinib turibdiki, mahalliy xotin-qiz kadrlarning kamligi sohadagi mavjud muammolar haletilishi anchayin qiyin bo'lgan. Viloyatda mahalliy xotin-qizlar xalq ta'lim sohasida faoliyat yuritishi ko'proq shaharlarga to'g'ri kelgan.

Xulosa. Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, urushdan keying yillarda O'zbekiston ta'limi sovet davlati tomonidan belgilangan ko'rsatmalar asosida harakatlantirildi. Ushbu yillarda xotin-qizlar ta'limiga bo'lgan e'tibor anchagina

kuchaytirildi. Shunga qaramay, xotin-qizlar ta'limiga berilgan e'tiborni ikki-yoqlama baholash zarur. Albatta bu jarayonlar direktiv organlarning qattiq qo'l nazorati, majburiy zo'ravonliklar evaziga amalga oshirilsa-da, xotin-qizlar ta'limi, ularni maktabdan uzoqlashishlarini oldini olish bo'yicha qator ishlar amalga oshirildi.

Foydalanilganadabiyotlar

- 1.Алимова Д.А. Женский вопрос и Средней Азии.-Ташкент,Фан.1991
- 2.Жо'rayevaН. О'zbekistonning ijtimoiy-iqtisodiy va madaniy hayotida xotin-qizlarning o'rni(XXasrning 20-30 yillari) Tarix.fan.nom.diss.-2004
- 3.Нуриева В. Участие женщин Самаркандской области в культурномстроительстве (1929–1932 гг.) Труды СамГУ. Новая серия. Выпуск 331.Самарқанд, 1977.С. 23.Рахимова М.Д. Деятельность Самаркандской областной партийной организация по ликвидации неграмотности средиженщин (1925–1927 гг.) // Труды СамГУ. Новая серия. Выпуск 334. Самарқанд, 1978. С. 20.
- 4.Народное образование в УзбекскойССР за 30-лет.
5. Samarqand VDA,1518-fond,5-ro'yxat,55-ish,5-bet
- 6.O'zR MDA, R-94-fond, 7-ro'yxat, 194-ish, 15-bet.
7. Samarqand VDA,1518-fond,5-ro'yxat,55-ish,3-bet
- 8.O'zR MDA, R-94-fond, 5-ro'yxat, 5679-ish, 20-bet.
- 9.O'zR MDA, R-94-fond, 7-ro'yxat, 194-ish, 17-bet
- 10.Samarqand VDA,1518-fond,5-ro'yxat,53-ish,110-bet
- 11.Samarqand VDA,74-fond,15-ro'yxat,915-ish,28-bet
- 12.Samarqand VDA,942-fond,4-ro'yxat,238-ish,20-bet
- 13.O'zR MDA, R-94-fond,7-ro'yxat, 194-ish, 14-bet.